

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
Волинський національний університет імені Лесі Українки
Факультет Психології
Кафедра практичної психології та психодіагностики

СИЛАБУС
навчальної дисципліни циклу професійної підготовки

Психофізіологія
підготовки Бакалаврів
спеціальності 053 Психологія
освітньо-професійної програми , Психологія, Практична психологія

*Силабус навчальної дисципліни
для денної форми навчання*

Силабус навчальної дисципліни «Психофізіологія» підготовки бакалаврів, галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки, спеціальності 053 Психологія, за освітньо-професійною програмою Психологія, Практична психологія

Розробник: Грицюк І.М., кандидатка психологічних наук, доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики Волинського національного університету імені Лесі Українки

**Силабус навчальної дисципліни затверджено на засіданні кафедри
Практичної психології та психодіагностики**

Протокол № 2 від 08.09.2021 р.

Завідувач кафедри: Людмила МАГДИСЮК

I. Опис навчальної дисципліни

Таблиця 1

Найменування показників	Галузь знань, спеціальність, освітня програма, освітній ступінь	Характеристика навчальної дисципліни
Денна форма навчання	05 Соціальні та поведінкові науки 053 Психологія (Психологія) 053 Психологія, Практична психологія	Нормативна
Кількість 6 годин/кредитів 180 год		Рік навчання - 1
		Семестр 2-ий
		Лекції 24 год.
ІНДЗ: є	Практичні 24 год.	
	Лабораторні 22 год	
	Самостійна робота 102 год.	
		Консультації 12 год.
		Форма контролю: екзамен
Мова навчання українська		

II. Інформація про викладача

ППП Грицюк Ірина Михайлівна

Науковий ступінь кандидатка психологічних наук

Вчене звання доцентка

Посада доцентка кафедри практичної психології та психодіагностики

Контактна інформація: мобільний телефон +380505392867; електронна адреса hrytsuyk_ira@ukr.net

Дні занять понеділок та четвер

Консультації з навчальної дисципліни проводяться протягом семестру в понеділок та четвер. В разі додаткової потреби здобувача в консультації час погоджується з викладачем.

III. Опис дисципліни

1. Анотація. Навчальна дисципліна «Психофізіологія» спрямована на вивчення основних категорій, філософсько-методологічних підходів і методів вивчення мозкових механізмів, вікової сформованості емоційно-мотиваційної, когнітивної сфер. А також на вивчення принципів просторово-часової організації та регуляції різноманітних психічних станів й пізнавальної діяльності людини з позиції психофізіологічної науки.

Пререквізити:

Вивчення дисципліни базується на дисциплінах загального циклу підготовки : Біологія та Анатомія людини; Загальна психологія; Психологія пізнавальних процесів; Соціальна психологія

Постреквізити: психологічне консультування, психотерапія, клінічна психологія.

Метою навчальної дисципліни є: формування компетентності студентів в галузі психофізіології та нейрофізіології; формування базової системи наукових знань з психофізіології, як до специфічного розуміння функціональних станів: визначення понять, методологія базових і функціональних станів людини; підвищення рівня психологічної компетентності студентів у розумінні механізмів роботи глибинних структур мозку в різних видах асоціативно-мнемічної діяльності. Що в подальшому, дасть змогу кращого розуміння поведінки, діяльності та навчання.

Предмет вивчення навчальної дисципліни: психофізіологічні механізми життєдіяльності, поведінки, розвитку, навчання та праці людини.

Завдання курсу: сприяти психологічній та практичній підготовленості бакалаврів до професійної діяльності. Засвоїти ключові поняття, що складають категоріальний апарат психологічних аспектів психофізіологічної науки та базові категорії психофізіології; ознайомитись із психологічними механізмами та закономірностями впливу глибинних структур головного мозку людини на життя, поведінку, навчання. Розуміти можливі наслідки порушення роботи мозку та вплив цих порушень на реалізацію психічної діяльності; Навчити принципів використання психофізіологічних знань для вирішення проблем нормальних і патологічних функціональних станів у різних видах діяльності; та використовувати системно-інтегрований психофізіологічний підхід з використанням інтегральних методів психологічного дослідження.

IV. Результати навчання (Компетентності)

Студенти будуть компетентними у таких питаннях:

Загальні компетентності

ЗК1. Здатність застосовувати знання у практичних ситуаціях.

ЗК-2. Знання та розуміння предметної області та розуміння професійної діяльності.

ЗК-4. Здатність вчитися і оволодівати сучасними знаннями

ЗК-5. Здатність бути критичним і самокритичним.

ЗК-6. Здатність приймати обґрунтовані рішення.

ЗК-11. Здатність зберігати та примножувати моральні, культурні, наукові цінності і досягнення суспільства на основі розуміння історії та закономірностей розвитку 7 предметної області, її місця у загальній системі знань про природу і

суспільство та у розвитку суспільства, техніки і технологій, використовувати різні види та форми рухової активності для активного відпочинку та ведення здорового способу життя.

Спеціальні фахові компетентності

СК1. Здатність оперувати категоріально-понятійним апаратом психології

СК2. Здатність до ретроспективного аналізу вітчизняного та зарубіжного досвіду розуміння природи виникнення, функціонування та розвитку психічних явищ.

СК3. Здатність до розуміння природи поведінки, діяльності та вчинків.

СК4. Здатність самостійно збирати та критично опрацьовувати, аналізувати та узагальнювати психологічну інформацію з різних джерел

СК5. Здатність використовувати валідний і надійний психодіагностичний інструментарій СК6. Здатність самостійно планувати, організувати та здійснювати психологічне дослідження

СК7. Здатність аналізувати та систематизувати одержані результати, формулювати аргументовані висновки та рекомендації

СК8. Здатність організувати та надавати психологічну допомогу (індивідуальну та групову)

СК9. Здатність здійснювати просвітницьку та психопрофілактичну відповідно до запиту

СК11. Здатність дотримуватися норм професійної етики

Програмні результати навчання

ПР1. Аналізувати та пояснювати психічні явища, ідентифікувати психологічні проблеми та пропонувати шляхи їх розв'язання.

ПР2. Розуміти закономірності та особливості розвитку і функціонування психічних явищ в контексті професійних завдань.

ПР3. Здійснювати пошук інформації з різних джерел, у т.ч. з використанням інформаційно-комунікаційних технологій, для вирішення професійних завдань.

ПР4. Обґрунтовувати власну позицію, робити самостійні висновки за результатами власних досліджень і аналізу літературних джерел.

ПР6. Формулювати мету, завдання дослідження, володіти навичками збору первинного матеріалу, дотримуватися процедури дослідження.

ПР7. Рефлексувати та критично оцінювати достовірність одержаних результатів психологічного дослідження, формулювати аргументовані висновки.

ПР11. Складати та реалізувати план консультативного процесу з урахуванням специфіки запиту та індивідуальних особливостей клієнта, забезпечувати ефективність власних дій.

ПР15. Відповідально ставитися до професійного самовдосконалення, навчання та саморозвитку.

ПР18. Вживати ефективних заходів щодо збереження здоров'я (власного й оточення) та за потреби визначати зміст запиту до супервізії

V. Структура навчальної дисципліни

Таблиця 2. ДФН

Назви змістових модулів і тем	Усього	Лек.	Практ. ичні	Лаб.	Сам. роб	Конс.	Форма контро лю/ Бали
Змістовий модуль 1. Організація та особливості функціонування ЦНС. Психофізіологічні основи пізнавальних психічних процесів							
Тема 1: Походження психофізіологічної проблеми та її суть. Методи психофізіологічних досліджень.	8	2	2		4		ДС/2
Тема 2 :Психомоторна та сенсорна організація людини	8	2	2		4		ДС/2
Тема 3 :Організація та особливості функціонування ЦНС.	10	2	2	2	4		ІРС/2
Тема 4 :Психофізіологія процесів уваги, пам'яті, уяви. Психофізіологічна характеристика мислення та мовлення.	12	2	4	2	4		РМГ/3
Тема 5: Соматосенсорна і вегетативна системи. Підрозділи і функції вегетативної нервової системи.	6		2		4		ДС/2
Тема 6: Свідомість та її зв'язок з функціонуванням кори півкуль головного мозку.	4		2	2			ДС/2
Тема 7: Ендокринна система та її роль у функціонуванні організму та психіки людини.	2	2					
Разом за модулем	50	10	14	6	20		13
Змістовий модуль 2. Психофізіологічні характеристики психічних станів							
Тема 8 :Функціональна асиметрія півкуль головного мозку.	10	2		2	6		РК/1
Тема 9: Темперамент і характер. Типи ВНД за І.П.Павловим	8			2	6		РК/1
Тема 10 :Психофізіологія здібностей.	10	2		2	6		РК/1
Тема 11 :Психофізіологія старіння.	8	2			6		РМГ/3
Тема 12 :Статева диференціація. Психофізіологічні особливості функціонування чоловіка та жінки.	10	2		2	6		РМГ/3
Тема 13 :Психофізіологія адитивної поведінки	8		2		6		ДС/2
Тема 14: Психофізіологія емоційних станів.	12	2	2	2	6		ДС/2
Тема 15: Психофізіологія мотиваційно-потребнісної сфери.	8		2		6		ДС/2
Тема 16: Психофізіологія станів	10	2	2		6		ДС/2

людини. Сон і бадьорість.							
Разом за модулем	82	12	6	10	54		17
Змістовний модуль 3. Психофізіологічні особливості трудової діяльності							
Тема 17: Основи фізіології праці. Основні форми трудової діяльності.	12		2	2	8	2	РМГ/3
Тема 18: Соціальна психофізіологія. Клінічна психофізіологія	12	2	2	2	4	2	РМГ/3
Тема 19: Психофізіологічні особливості когнітивної сфери в різні вікові періоди	12		2		8	2	ДБ/1
Тема 20: Дослідження стилю міжособистісної взаємодії. Вплив будови мозкових структур на особливості та вміння взаємодіяти. Психофізіологія адаптації	12		2	2	8	2	РМГ/3
Разом за змістовим модулем 3	48	2	4	6	28	8	10
Види підсумкових робіт							Бал
Модульна контрольна робота (МКР1+МКР2+ МКР3)							20+20+20=60
Всього годин/ Балів	180	24	24	22	102	8	100

Форма контролю*: ДС – дискусія, ДБ – дебати, Т – тести, ТР – тренінг, РЗ/К – розв’язування задач/кейсів, ІНДЗ/ІРС – індивідуальне завдання/індивідуальна робота студента, РМГ – робота в малих групах, МКР/КР – модульна контрольна робота/ контрольна робота, Р – реферат, а також аналітична записка, аналітичне есе, аналіз твору тощо.

VI. Завдання для самостійного опрацювання

	Тема
1	Особливості застосування методу нейрографіки
2	Умовно-рефлекторна діяльність. Складні форми умовно-рефлекторної діяльності
3	Значення стимулюючого оточення для раннього розвитку мозку. Розвиток мозку і батьківське піклування (починаючи з пренатального періоду);
4	Порушення розвитку мозку через негативний вплив середовища та прийом матер'ю медикаментів. Неспецифічні наслідки
5	Сексуальна диференціація мозку: гетеро,- гомо та бісексуальність
6	Мозок підлітка: особливості розвитку мозку в період статевого дозрівання
7	Мозкові хвороби і сексуальність. Нейропсихіатричні порушення і сексуальність
8	Роль гіпоталамусу для виживання та вираження емоцій (Гормони)
9	Мозок і свідомість

10	Агресія і захворювання мозку
11	Аутизм та розвиток мозку (саванти, мозок саванта)
12	Шизофренія і інші причини галюцинацій
13	Способи стимуляції мозку. Спонтанне зцілення мозкових уражень
14	Мозок і спорт
15	Префронтальна кора: ініціативність, здатність до планування та розвиток особистості. Моральна поведінка
16	Сучасні методи розвитку пам'яті (прихована пам'ять у мозочку)
17	Старіння мозку на прикладі хвороб Альцгеймера та Паркенсона
18	Наш соціальний розвиток: соціальний мозок. Дзеркальні нейрони.
19.	Жорстоке поводження з дітьми : вплив на мозок
20	Мистецтво і еволюція мозку
21	Нейроестетика
22	Вплив музики на мозок
23	Мозок і професія
24	За захворювання мозку й середовище (депресія, самогубство, шизофренія, дітовбивство, бічний аміотрофічний склероз, довкілля як фактор ризику)
25	Лікування захворювань мозку. Нейропсихотерапія.

VII. Види (форми) індивідуально-дослідних завдань

Індивідуальна робота студентів «ІНДЗ» передбачає завершену теоретична або практична робота в межах навчальної програми дисципліни «Психофізіологія», яка виконується на основі знань, умінь і навичок, отриманих у процесі лекційних, семінарських і практичних занять, охоплює декілька тем або зміст навчальної дисципліни в цілому. Результатом виконання індивідуальної науково-дослідної роботи за даною навчальною дисципліною виготовлення нейрофізіологічних розвиваючих засобів.

VIII. Політика оцінювання

Політика викладача щодо студента: відвідування занять є обов'язковим. За умови відвідування та якісної підготовки до занять студент може набрати максимальну кількість балів поточного оцінювання. На кожному практичному занятті студент має змогу отримати максимально 2 бали: за виступ за темою. Загалом за всі заняття студент має змогу отримати 24 бали (12x2) максимально. Запропоновано три рівні оцінювання: високий - 2 бали, середній – 1 бал і низький – всього 0,5 бала. Виконання лабораторного завдання оцінюється в 1 бал. Максимальне оцінювання ІНДЗ – 5 балів (передбачає адекватний вибір нейрофізіологічного засобу розвитку та якісне його виконання: охайність, відповідність розміру, вибір матеріалу та обґрунтування особливостей використання). За наявності об'єктивних причин (відрадження, стажування, хвороба тощо) студент може перездати тему курсу, навчатися он-лайн. За

бажанням підвищити рейтинг, студент може добрати бали, виконавши певний вид робіт.

Політика щодо академічної доброчесності

Дотримання академічної доброчесності здобувачами освіти передбачає:

- Самостійне виконання навчальних завдань, завдань поточного та підсумкового контролю результатів навчання;
- Списування під час модульних контрольних робіт заборонене.
- Письмові роботи студента обов'язково проходять перевірку на наявність плагіату (допускається не більше 20 % текстових запозичень).
- Посилання на джерела інформації у разі використання ідей, розробок, тверджень, відомостей;

- Дотримання норм законодавства про авторське право і суміжні права; дотримання принципів та положень Етичного кодексу психолога

(<http://nsj.gov.ua/files/1448287570%D0%95%D1%82%D0%B8%D1%87%D0%BD%D0%B8%D0%B9%20%D0%BA%D0%BE%D0%B4%D0%B5%D0%BA%D1%81%20%D0%BF%D1%81%D0%B8%D1%85%D0%BE%D0%BB%D0%BE%D0%B3%D0%B0.docx.pdf>);

- Надання достовірної інформації про результати власної (наукової, творчої) діяльності, використанні методики досліджень і джерела інформації.

За порушення академічної доброчесності (плагіат, фальсифікація, списування, обман тощо) здобувачі освіти можуть бути притягнені до академічної відповідальності: повторне проходження оцінювання (контрольна робота, іспит, залік тощо); повторне проходження відповідного освітнього компонента освітньої програми; відрахування з Університету.

Усі письмові роботи перевіряються на наявність плагіату і допускаються до захисту із коректними текстовими запозиченнями не більше 25%. Списування під час контрольних робіт та екзаменів заборонені (в т.ч. із використанням мобільних пристроїв).

Політика щодо делайнів та перескладання: Максимально оцінюється робота студента на занятті (за умови успішної відповіді). За наявності об'єктивних причин (відрадження, стажування, хвороба тощо) студент може перездати тему курсу.

Роботи, які здаються із порушенням термінів без поважних причин, оцінюються на нижчу оцінку (75% від можливої максимальної кількості балів за певний вид діяльності). Перескладання модулів відбувається за наявності поважних причин (наприклад, лікарняний).

ІХ. Підсумковий контроль

Формою підсумкового контролю є екзамен. У випадку незадовільної підсумкової оцінки, або за бажанням підвищити рейтинг, студент може добрати бали, виконавши певний вид робіт (наприклад, здати одну із тем, або перездати

якусь тему, написавши підсумковий тест тощо). Екзамен відбувається у формі усного опитування. Студент може не скласти його, якщо за результатами поточного оцінювання та модульної контрольної роботи набирає 75 і більше балів.

Х. Шкала оцінювання

Оцінка в балах за всі види навчальної діяльності	Оцінка
90 – 100	Відмінно
82 – 89	Дуже добре
75 - 81	Добре
67 -74	Задовільно
60 - 66	Достатньо
1 – 59	Незадовільно

ПЕРЕЛІК ПИТАНЬ, ЩО ВІНОСЯТЬСЯ НА ЕКЗАМЕН

1. Історія становлення психофізичної проблеми. Предмет та завдання психофізіології. Взаємодія психології і фізіології як наук про людину.

2.Зв'язок психофізіології з іншими науками. Актуальність розвитку психофізіології. Сучасні проблеми психофізіології.

3.Будова та роль ЦНС. Особливості функціонування ЦНС.

4.Роль ВНД в існуванні людини.

5.Вегетативна (автономна) нервова система: симпатичний та парасимпатичний відділи.

6.Ендокринна система та її роль у функціонуванні організму та психіки людини.

7. Психомоторна організація людини. Психомоторика в професійній діяльності.

8. Роль рухової активності та психомоторики в житті людини. Кінезітерапія.

9. Проблема міжпівкульної асиметрії. Локалізація півкуль.

10. Рецептори. Їх функції та природа. Роль синапсів у функціонуванні рецепторів.

11.Філогенетичні та онтогенетичні аспекти розвитку сенсорної системи. Зорова, слухова, нюхова, смакова системи.

12.Вестибулярна та сомато-сенсорна системи.

13.Сенсорна система шкіри та кістково-м'язового апарату.

14.Система управління рухами (за М. О. Бернштейном). Роль рухової активності та психомоторики в житті людини.

15.Психофізіологічні аспекти свідомого та несвідомого.

16.Поняття, класифікація і функції емоцій. Психофізіологічні механізми емоцій.

17.Теорії емоцій. Індикатори емоцій.

18.Психофізіологічне обґрунтування емоційних станів, фізіологічні їх прояви.

Залежність характеру емоційних проявів від задоволення потреби.

19.Психофізіологічні характеристики психічних станів.

20.Психофізіологія особливостей депресивних станів.

21.Психофізіологія станів – хвилювання, тривожності, страху.

22.Особливості стану фрустрації.

23.Агресія. Особливості прояву фізіологічного афекту.

24.Сон і бадьорість. Сон і його види.

25.Теорії сну. Стадії сну. Сновидіння. Значення сну і потреба в ньому.

26.Роль ритмів у житті людини. Біоритмологія.

27.Особливості статевої диференціації. Психофізіологічні особливості функціонування чоловіка.

28.Психофізіологічні особливості функціонування жінки.

29.Порушення психофізіологічних станів в процесі старіння.

30.Психофізіологія індивідуально-типологічних відмінностей.

31.Індивідуальні відмінності функціонування ВНД. Типи ВНД за І.П.Павловим

32. Історія розвитку вчень про темперамент. Психофізіологічні властивості темпераменту.

33. Історія розвитку вчень про характер. Психофізіологічні властивості та становлення характеру.

34.Конституційні типології (Е.Кречмер, У.Шелдон) та їх вплив на функціонування та емоційне благополуччя особистості.

35.Тілесні типи за В.Райхом та А.Лоуеном.

36. Психофізіологія статі. Базові перинатальні матриці С.Грофа.

37.Природа і роль функціональних станів. Нормальний, граничний та патологічний функціональні стани.

38.Теорія функціональних систем за П. К. Анохіним.

39.Поняття діяльності. Види і структура діяльності.

40.Загальні характеристики та закономірності діяльності.

41.Фактори ефективності діяльності. Психофізіологія професійної діяльності.

42.Працездатність як робочий стан організму. Закономірності зміни психофізіологічних процесів при трудовій діяльності. Аспекти принципу активності.

43.Розумова та фізична втомлюваність. Загальні ознаки та відмінності функціональної напруги при фізичній і психічній нарузі.

44. Втома як стан і захисна реакція організму від виснаження.Перевтома як генералізований психофізіологічний процес.

45.Психофізіологія стресу. Передумови виникнення стресу в сучасних умовах життя.

46.Реакції організму на дію стресорів. Зниження резистентності організму при тривалій дії стресора.

47.Загальні уявлення про адаптацію. Індивідуальна адаптація і біологічна.

48. Адаптації та дезадаптація. Загальні закономірності адаптації. Адаптивність й адаптивні можливості.

49. Поняття психічного здоров'я особистості. Критерії оцінки психічного здоров'я особистості. Екологія та тривалість життя.

50. Особливості та основні напрями психофізіологічної реабілітації.

51. Психофізіологічний відбір як складова професійного відбору.

52. Взаємозв'язок психофізіологічного з іншими видами відбору. Принципи психофізіологічного відбору.

53. Зміст професіограми діяльності.

54. Психофізіологічні механізми поведінки. Класифікація мотивів поведінки.

55. Дайте характеристику та опишіть метод психофізіологічного дослідження - Електроенцефалографія.

56. Дайте характеристику та опишіть метод психофізіологічного дослідження - Метод викликаних потенціалів.

57. Дайте характеристику та опишіть метод психофізіологічного дослідження - Реєстрація електричної активності мозку.

58. Дайте характеристику та опишіть метод психофізіологічного дослідження - Реєстрація показників серцево-судинної системи.

59. Дайте характеристику та опишіть метод психофізіологічного дослідження - Окулографія.

60. Дайте характеристику та опишіть метод психофізіологічного дослідження - Поліграфні дослідження.

61. Дослідження нейродинамічних властивостей людини.

62. Психофізіологічні механізми свідомості.

63. Психофізіологічні механізми без свідомого.

64. Клінічна психофізіологія: предмет та завдання.

65. Соціальна психофізіологія: предмет та завдання.

66. Психофізіологія адиктивної поведінки

67. Ендокринна система та її роль у функціонуванні людини. Психологічний та медичний підхід.

68. Особливості та відмінності сучасної психофізіології за Кочубеєм.

69. Дайте визначення вікової психофізіології.

70. Дайте визначення загальної психофізіології.

71. Дайте визначення диференціальної психофізіології.

72. Психофізіологія творчості та креативності.

73. Нейрофізіологічні механізми мислення.

74. Нейрофізіологічні механізми пам'яті.

75. Нейрофізіологічні механізми уваги.

76. Нейрофізіологічні механізми уваги.

76. Нейрофізіологічні порушення роботи мозку.

77. Діяльність і свідомість. Формування вищих психічних функцій

78. Нейрофізіологічні підходи до ефективного навчання.

79. Психофізіологічні механізми сенсорних систем.
80. Участь системи підкріплення у формуванні адикції. Функціональні системи підкріплення.
81. Нейроанатомічні, нейрофізіологічні та нейрохімічні аспекти адиктивної поведінки.
82. Біохімічні (нейрогормони і нейромедіатори) системи підкріплення.
83. Аліментарні адикції.
84. Алкогольні адикції.
85. Наркотичні адикції.
86. Сексуальні адикції.
87. Залежність від роботи (роботоголія). Залежність від гри (гемблінг).
88. Віртуальна залежність (кіберадикція). Проблеми профілактики адитивної поведінки.
89. Діагностика та корекція функціональних станів. Зовнішні способи корекції функціонального стану: функціональна музика (музико терапія), ароматерапія, фототерапія (терапія кольорами), контактний і безконтактний масаж, фармакологічна корекція, гіпноз і навіювання.

XI. Рекомендована література:

1. Грицюк І.М. Психофізіологія: навч. посіб. [для студентів вищ. навч. закл.]. Луцьк: Вежа-Друк, 2021. 322 с.
2. Александров Ю.И. (ред.) Психофизиология. Санкт-Петербург: Питер, 2003. 496 с.
3. Бехтерева Н.П. Магия мозга и лабиринты жизни. Москва: АСТ.: Санкт-Петербург: Сова, 2007. 383 с.
4. Ващук О.П. Психофізіологічна діагностика особистості. Одеса: Видавничий дім «Гельветика», 2017. 108 с.
5. Ильин Е.П. Дифференциальная психофизиология мужчины и женщины. - Санкт-Петербург: «Питер», 2007. 544 с.
6. Ильин Е.П. Психофизиология состояний человека. Санкт-Петербург: Питер, 2005. 412 с.
7. Каплан-Солмз К., Солмз М. Клинические исследования в нейропсихоанализе. Введение в глубинную нейропсихологию. Москва: Академический проект. 2019. 272 с.
8. Илюхина В.А. Психофизиология функциональных состояний и познавательной деятельности здорового и больного человека. Санкт-Петербург: Изд-во Н-Л. 2010. 368 с.
9. Костандов Э. А. Психофизиология сознания и бессознательного. Санкт-Петербург: Питер, 2004. 167 с.

10. Коцан І.Я., Мотузюк О.П., Кузнецов І.П. Проблеми сучасної психофізіології. Луцьк: РВВ Волин. нац. ун-ту ім. Л. Українки, 2010. 183 с.
11. Макарчук М.Ю., Куценко Т.В., Кравченко В.І., Данилов С.А. Психофізіологія: навчальний посібник. Київ: ООО «Інтерсервіс». 2011. 329 с.
12. Медіна Дж. Правила розвитку мозку дитини. Як виховати розумну та щасливу дитину від народження до п'яти. Київ: Наш формат. 2019. 320 с.
13. Микадзе Ю.В. Нейропсихология детского возраста. Санкт-Петербург: Питер. 2013. 288 с.
14. Палмер, Дж., Палмер, Л. Эволюционная психология. Секреты поведения Homo sapiens. Санкт-Петербург: Прайм-ЕВРОЗНАК, 2003. 384с.
15. Семенович А.В. Нейропсихологическая коррекция в детском возрасте. Метод замещающего онтогенеза: Учебное пособие. Москва: Генезис. 2018. 474 с.
16. Свааб Д. Наш творчий мозок. Харків : Dromer. 2019. 458 с.
17. Філімонов Фізіологія людини: підручник. Київ: ВСВ «Медицина». 2010. 776 с.